

נספח ב'

לסוגית רציפות תר"ת עמ' 522

שברים-תרועה בשתי נשימות *
(על פסק תמוה של החזון איש)

א. מדר התקיעות

לשון המשנה ר"ה ל"ג: "שיעור תרועה כשלש יבבות". ובגמרא שם: "והתניא שיעור תרועה כשלושה שברים. אמר אביי בהא ודאי פליגי, דכתיב יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכוז, וכתיב באימיה דסיסרא בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא, מר סבר גנותי גנח ומר סבר ילולי יליל". ובהמשך הסוגיה (ל"ד): "אתקין ר' אבהו בקסרי תקיעה שלושה שברים תרועה תקיעה... מספקא ליה דילמא גנח ויליל".

ולשון הרמב"ם (הל' שופר ג', א"ג): "כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר"ה — תשע תקיעות לפי שנאמר תרועה... שלש פעמים וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה... תקיעה ותרועה ותקיעה ותקיעה ותרועה ותקיעה ותקיעה ותקיעה ותקיעה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק... ואין אנו יודעין היאך היא אם היא היללה... או האנחה... או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבוא אחריה הן הנקראין תרועה, שכך דרך הדואג מתאנח תחילה ואח"כ מיילל, לכך אנו עושין הכל. היללה היא שאנו קוראין תרועה והאנחה... היא שאנו קוראין אותה ג' שברים. נמצא סדר התקיעות כך הוא: מברך ותוקע תקיעה ואחריה ג' שברים ואחריה תרועה ואחריה תקיעה וחוזר כסדר זה שלש פעמים, ותוקע תקיעה ואחריה ג' שברים ואחריה תקיעה וחוזר כסדר זה שלש פעמים, ותוקע תקיעה ואחריה תרועה ואחריה תקיעה וחוזר כסדר הזה שלש פעמים. נמצא מגין הקולות שלושים כדי להסתלק מן הספק".

בסוכה נ"ג: מובאת מתלוקת ר' יהודה ורבנן האם תרועה עם הפשוטה שלפניה והפשוטה שלאחריה נחשבות שלשתן לתקיעה אחת (ר"י), או שהן שלש תקיעות נפרדות (רבנן). ועל כך בגמ' שם: "כמאן אזלא הא דאמר רב כהנא אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום. כמאן כר' יהודה. פשיטא. מהו דתימא אפילו כרבנן ולאפוקי מדר' יוחנן דאמר שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא קמ"ל. ואימא הכי גמי. א"כ מאי ולא כלום".

ב. מחלקת ר"ת והרמב"ן בשברים-תרועה

הראשונים נחלקו האם שברים-תרועה (להלן: ש"ר) של תשר"ת צריכים להעשות בנשימה אחת או בשתי נשימות.

כתב הרמב"ן בחידושו (ר"ה ל"ד, ד"ה לפיכך): "ומסתברא שאין להפסיק כלל בתשר"ת בין שברים לתרועות (אולי צ"ל: לתרועה) דכיון דמשום דילמא גנח ויליל הוא א"כ הכל תרועה אחת ואין להפסיק בין התרועה עצמה ואם הפסיק נפסקה וליתיה לשיעוריה ואינה עולה. וק"ו הדבר דהא לר' יהודה דאמר תקיעה ותרועה אחת היא כלומר מצוה

אחת אמרינו אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום כ"ש דשברים ותרועה בסימן תשר"ת שחל תרועה אחת ממש שאין בין שברים לתרועה ולא כלום... ושוב מצאתי בתשובת ר"ת ז"ל (בדפוסים שלפנינו: "ר"ח ז"ל", ושיבוש הוא) שלושה שברים בנשימה אחת עבדינו להו בדמקום תרועה קיימי אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת לא מסתברא דגנוחי ויילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי ע"כ. ואין דבריו נכונים דהא תרועה היא ואי אפשר להיות בה הפסק בשום פנים ולא מיחלקי גנוחי ויילולי מפשרה ויילולי או גנוחי דר' יהודה ואעפ"כ צריך לעשותן בנשימה אחת".

ולשון הראשון (פ"ד סי' י') התולך בשיטת הרמב"ן: "ושברים ותרועה יש לעשות בנשימה אחת משום דילמא גנוחי גנח וילולי יליל והכל תרועה אחת הן ואע"פ שאין דרך האדם לגנוח ויליל בנשימה אחת מ"מ תרועה היא גנוחי וילולי בעינן (צ"ל: ובעינן, וכ"ה בטור) שתהא התרועה כאחת בלא הפסק".

בהגהות אשרי (פ"ד, מצוטט גם במדרכי שם) מובאת תשובה לטענת הרמב"ן נגד שיטת ר"ת: "ושמעתי שאומר שצריך לעשות בנשימה אחת שברים ותרועה דהו חדא תרועה ובפ' החליל אומר דאין בין תקיעה לתרועה ולא כלום ומסיק דלגמרי לאו כלום א"כ היה לו לעשות בנשימה אחת א"כ לרבנן גמי דמדור מיהא בשברים ותרועה דחדא מילתא היא וצריך (במדרכי לנכון: צריך) בנשימה אחת ולא נהירא ורש"י פירש החם בסוכה ולא כלום שלא יפסיק אלא כדי נשימה רוצה לומר דכדי נשימה מיהא מפסקינן אפילו לר' יהודה". כלומר: ר"ת סובר כרש"י שהפסק נשימה גרידא עדיין נקרא "ולא כלום".

ג. הבנות הראשונים בשיטת ר"ת

מלשון ר"ת המצוטטת ע"י הרמב"ן לא ברור האם כוונתו היא שצריך לתקוע ש"ר בשתי נשימות, מפני שהתרועה צריכה להיות כדעבדי אינשי שמפסיקים בנשימה בין גניחה ליללה, או שהכוונה היא שמוזתר להפסיק בנשימה ואין זה מקלקל את הקול, כיון שכך עבדי אינשי, אך אין צריך לעשות דוקא כך. ואכן, הראשונים נחלקו בהבנת שיטת ר"ת בזה: המאירי (בספרו "מגן אבות" 1) ובעל תרומת הדשן (סי' קמ"ב) הבינו שכוונת ר"ת להצריך הפסק נשימה, וכך משמע מלשון הטור (תק"צ) בשם ר"ת, ע"ש, וכך הבין הב"י (שם ד"ה ונראה). ואילו הריב"ש בתשובותיו (סי' ל"ט) כתב שדעת ר"ת היא שאפשר להפסיק בין שברים לתרועה.

לעיל ציטטנו את לשון הרמב"ם המסיים את תיאור סדר התקיעות במלים: "נמצא מנין התקיעות שלושים כדי להסתלק מן הספק". וכתב על כך המגיד משנה: "ומ"ש ונמצא מנין התקיעות שלושים נראה שהוא סובר שבסימן תשר"ת יכול הוא להפסיק בין השברים לתרועה 2 ר"ל שאין חייב לעשותן בנשימה אחת אלא יכול להפסיק ביניהם אבל ודאי השברים בנשימה אחת חייב לעשותן... וכן דעת הרבה מן המפרשים ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל כתב דשברים ותרועה דתשר"ת כולן תרועה אחת הן דילמא גנוחי וילולי הוא תרועה הלכך אע"פ שמשונין בקולן אין לו להפסיק ביניהן ויש לחוש לדבריו". דעת הרבה מן המפרשים ז"ל היא איפוא דעת ר"ת כהבנת הריב"ש [ומ"מ ברור שאפשר גם להבין שהרמב"ם מצריך הפסק, כהבנת המאירי בשיטת ר"ת, וכך נראה שהבין הטור (שם)].

(1) הוצ' ר"י לאסט, לונדון תרס"ט, הענין השני, עמ' כ"ד.

(2) הפר"ח (תק"צ) כתב שדיוק יותר חזק יש מהירשא: "תקיעה ואחריה ג' שברים ואחריה תרועה ואחריה תקיעה", ולא: "תקיעה ואחריה ג' שברים ותרועה ואחריה תקיעה". כי "מנין התקיעות שלושים" יכול להתפרש: מנין הקולות השונים זה מזה בצלילים.

ד. הכרעת תרומת הדשן והכנתו בשיטת הרמב"ן

בעל תרומת הדשן הבין מאמור שר"ת מצריך הפסק בין השברים לתרועה, והוא מוסיף שבלא הפסק פסול לשיטת ר"ת אפילו בדיעבד, כי "בחד נשימה לא עבדי אינשי ולא הוי תרועה" (הב"י חולק על תה"ד בנקודה זו, וסובר שלשיטת ר"ת אע"פ שצריך לתקוע בשתי נשימות מ"מ בדיעבד יוצאים גם בנשימה אחת, ע' בב"י שם ולהלן פסקה ט'). למעשה מסיק תה"ד שיש לחוש גם לשיטת ר"ת וגם לשיטת הרא"ש (והרמב"ן) ולתקוע בתקיעות דמיושב שברים-תרועה בנשימה אחת ובתקיעות דמעומד בשתי נשימות, או להפך.

בסיום דבריו מחדש תה"ד חידוש חשוב לגבי שיטת הרא"ש (והרמב"ן) לפיה שברים-תרועה צריכים להעשות בנשימה אחת: "ועוד נראה דבכל זמן שיחקע ש"ר בנשימה אחת יזהר שלא יתקע... בכח אחד בלתי שום הפסק דבכה"ג לא מיקרי בנשימה אחת אלא יפסיק מעט רק שלא יעשה נשימה בינתיים כך מפרש רש"י שלהי פ"ק דחולין". הכוונה לגמ' בחולין כ"ו: בדבר התקיעות שהיו תוקעים בע"ש בין השמשות (ע' שבת ל"ה:). הגמ' אומרת שאם חל יו"ט בע"ש היו עושים שינוי באופן תקיעת התר"ת האחרון: לדעת רב יהודה השינוי הוא ש"תוקע ומריע מתוך תקיעה" (כלומר: בלי שום הפסק) ולדעת רב אסי השינוי הוא ש"תוקע ומריע בנשימה אחת" (רש"י: "ומכל מקום מפסיק הוא בינתיים"). הרי ש"בנשימה אחת" פירושו שהתקיעה והתרועה ייעשו באותה נשימה אך עם שהיה מועטת בינתיים. לפיכך, טוען תה"ד, לשיטת הרא"ש והרמב"ן ששברים-תרועה צריכים להעשות "בנשימה אחת" — הכוונה ג"כ לנשימה אחת אך עם הפסק מועט בינתיים, ולא בכח אחד בלי שום הפסק.

המשנה ברורה (ר' לקמן) מבאר שההפסק המועט שתה"ד מצריך הוא שהיה של פחות מכדי נשימה, אך שהיה בשיעור של כדי נשימה — אף מבלי לנשום ממש — כבר פוסלת לשיטת הרמב"ן והרא"ש (ומ"ש תה"ד "רק שלא יעשה נשימה בינתיים" דיבר בהוות, שבדרך כלל אדם שוהה כדי נשימה בשביל לנשום ולהקל על עצמו).

[מובן שההפסק המועט עליו מדובר פה ארוך מההפסק הזעיר שיש בין הקולות הקצרים (ה"כחות") של תרועת היללה. ההפסק הזעיר שבין כחות התרועה נוצר בהכרח בעת עצירת זרימת האויר לסיום הכח והחידושה המיידית להתחלת הכח הבא "טו-טו-טו". הפסק כזה קיים כמובן גם בין התקיעה לכח הראשון של התרועה ב"מריע מתוך תקיעה"³, וברור שהיה עלינו לעשותו בין השבר האחרון לכח הראשון של התרועה גם אלמלא חידושו של תה"ד, כדי שיהיו כאן שלושה שברים ושלש יבבות. חידושו של תה"ד הוא שצריך לשהות, לנוח מעט, בין השברים לתרועה, בשיעור הגדול מההפסק הזעיר הנ"ל וקטן מכדי נשימה].

מכל מקום נראה שהוכחתו של תה"ד מהגמ' בחולין היא הוכחה לשונית, כלומר שמוכח שם שפירוש הביטוי "בנשימה אחת" הוא עם הפסק מועט דוקא, בניגוד ל"מריע מתוך תקיעה" שפירושו בלא שום הפסק; שהרי הוכחה ענינית לכאורה אין כאן, כי מה ראייה מתקיעה ותרועה שהן תקיעות נפרדות לדעת חכמים בסוכה (ובחולין על כרחך מדובר לפי חכמים, שהרי אליבא דרמב"ן לר' יהודה תוקעים תמיד תר"ת בנשימה אחת, כמבואר

3) שהרי אחרת תהיה כאן תקיעה יותר ארוכה והתרועה תהיה חסרה כח אחד. ואין לומר שבסוף התקיעה מתכוון לשם הכח הראשון של התרועה, כי לדעת הרמב"ן (כ"ו. ד"ה וזה) כוונה לשם תקיעה אחרת אינה מועילה כלל.

לעיל פסקה ב', וא"כ אין כאן שינוי כלל) — לשברים ותרועה שהם תקיעה אחת; ואם התיור או הצריכו הפסק מועט בין תקיעות שונות — משום שכל תקיעה צריכה ראש וסוף, ע' רמב"ן כ"ו, או משום שלצורך מנין ט' תקיעות צריך שיהיה ביניהן הפסק, ע' מגן אבות למאירי הענין השני, ואכמ"ל — אין זאת אומרת שמותר להפסיק גם באמצע תקיעה אחת. גם לשון תה"ד "דבכה"ג לא מיקרי בנשימה אחת" מורה שהוכחה לשונית היא זו. סיכום הכרעתו של תה"ד הוא איפוא שבתקיעות דמיושב יש לתקוע ש"ר בשהיה של פחות מכדי נשימה ביניהם, כשיטת הרא"ש (והרמב"ן), ובמעומד בהפסק נשימה, כשיטת ר"ת, או להפך: במיושב בשתי נשימות ובמעומד באחת.

ה. פסק השיע

הב"י (תק"צ ד"ה ונראה) הביא את כל דברי תה"ד הג"ל. ובש"ע תק"צ, ד' פסק: "ג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת י"א שאינו צריך לעשותם בנשימה אחת והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה וי"א שצריך לעשותם בנשימה אחת וירא שמים יצא ידי כולם ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת ובתקיעות דמעומד יעשה בשתי נשימות". ופירשו הגר"א והמ"ב שהי"א הראשון הוא דעת ר"ת כהבנת המאירי ותה"ד (לעיל פסקה ג'), שאין הכרח שתקיעה אחת תיעשה בנשימה אחת, ולכן צריך לתקוע שברים-תרועה בשתי נשימות, כדעבדי אינשי. ואף שהלשון י"א שאינו צריך" וכי' משמעה לכאורה כהבנת הריב"ש והמגיד משנה — מ"מ מהסיפא "וירא שמים" וכי' מוכח לא כך, ועל כרחך שהלשון "שאינו צריך" וכי' אינה מדוקדקת⁴. הי"א הראשון הוא איפוא דעת ר"ת שש"ר יש לתקוע בשתי נשימות, והי"א השני הוא דעת הרמב"ן והרא"ש שיש לעשותם בנשימה אחת. וכתב המשנה ברורה (ס"ק י"ח) על הי"א השני: "ומ"מ לא יתקע ש"ר בכח אחד בלתי שום הפסק דבכה"ג לא מיקרי נשימה אחת אלא יפסיק מעט רק שלא יהיה בכדי נשימה ביניהם". ובשעה"צ: "תה"ד וב"י", כמבואר לעיל פסקה ד'.

נמצא שלפי תוספת המ"ב עפ"י דברי תה"ד והב"י — פסק הש"ע כך הוא: במיושב יש לתקוע שברים-תרועה בנשימה אחת אך בהפסק-שהיה של פחות מכדי נשימה ביניהם, ובמעומד יש לתקוע בשתי נשימות, כלומר בהפסק נשימה ביניהם (על השאלה האם במעומד יש צורך לגשום ממש או שמפסיק לשהות כדי נשימה — ר' להלן).

והנה החזון איש (או"ח קל"ו) הבין באופן אחר לגמרי את הכרעת הש"ע, ותמה על המ"ב, ויתברר בע"ה בסמוך.

ו. הצעת דברי החזו"א

להצעת דברי החזו"א יש להקדים הקדמה קצרה: במשך כל דבריו מתייחס החזו"א להפסק של "פחות מכדי נשימה" או להפסק של "יותר מכדי נשימה", ואילו את המקרה של "כדי נשימה" עצמו אין הוא מזכיר אלא פעם אחת. מהפעם היחידה הזאת, וכן מכל מהלך הדברים ובעיקר מההשגה על המ"ב — ר' להלן — מתברר שהחזו"א משתמש כאן כל

(4) כלומר: היא חסרה, כי יש לפרשה כנ"ל, שאין הכרח שתקיעה אחת תהיה בנשימה אחת — כפי שסוברים הרמב"ן והרא"ש — ומשום כך תזוירים לסברה הפשוטה שצריך לעשות כדעבדי אינשי (והרא"ש מודה בפירוש שאינשי עבדי בשתי נשימות, וכ"נ מהרמב"ן שלא חלק בזה

הזמן בביטוי "יותר מכדי נשימה" במובן של: מכדי נשימה ומעלה, כולל שיעור כדי נשימה עצמו, ו"פחות מכדי נשימה" היינו דוקא פחות ממש. השימוש הנזכר נובע מכך שהחזו"א הבין באופן הנ"ל את הביטוי "יותר מכדי נשימה" המופיע בב"י ובש"ע, ר"ל: שהכוונה מכדי נשימה ומעלה (הענין יוסבר יותר להלן). דומני שכל נסיון להבין את דברי החזו"א שלא עפ"י הקדמה זו יתקל בקשיים שאין להתגבר עליהם, והמעין בדבריו יוכח. וזה מהלך דברי החזו"א עפ"י ההקדמה הנ"ל (המעין ימצא כאן הנחות העומדות בניגוד לאמור לעיל בשם הראשונים, ולהלן יתבארו הדברים בע"ה):

ר"ת מצריך בין שברים לתרועה הפסק של פחות מכדי נשימה, כפי שמבואר בהגהות אשרי ובמרדכי (ר' להלן!). לפי"ז היה מקום להבין שבמפסיק כדי נשימה או יותר יפסל ר"ת. אך במגיד משנה — לפי הבנת הב"י בדבריו — מוכח שלדעתו מתירים הרמב"ם ור"ת אפילו הפסק כדי נשימה, אע"פ שהם מצריכים רק הפסק של פחות מכדי נשימה. ההוכחה לכך מדברי המ"מ היא זו: המ"מ פוסק לחוש גם לדעת הרמב"ן המצריך ש"ר בנשימה אחת. והנה ברור שכוונת המ"מ היא שלמעשה יש לתקוע בהפסק של פחות מכדי נשימה אך לא ברציפות גמורה בלא שום הפסק, כי: א. גם לשיטת הרמב"ן מותר ואף צריך להפסיק בפחות מכדי נשימה כמ"ש הב"י, ב. לשיטת ר"ת והרמב"ם ודאי שצריך לפחות הפסק של פחות מכדי נשימה, ואם נתקע בלא שום הפסק הרי לא עשינו כשיטתם, אבל המ"מ הרי רוצה לחשוש לשתי הדעות. לפיכך יוצא שאם המ"מ מצריך הפסק של פחות מכדי נשימה כדי לחוש לדעת הרמב"ן — הרי שלדעת ר"ת והרמב"ם מותר להפסיק אפילו כדי נשימה אך די בהפסק של פחות מכדי נשימה. וצריך להבין שהרמב"ן, הסובר אף הוא שיש להפסיק בפחות מכדי נשימה, כנ"ל, משיג על ר"ת על כך שהוא מתיר להפסיק אפילו כדי נשימה, כי לדעת הרמב"ן הפסק כדי נשימה פוסל. אלו הן שיטות ר"ת (והרמב"ם) והרמב"ן.

אך מלשון הרא"ש לומד הב"י שלשיטתו אין להפסיק בין שברים לתרועה אפילו בפחות מכדי נשימה. ובש"ע הביא קודם את דעת המ"מ עפ"י שיטות ר"ת והרמב"ם והרמב"ן, וזהו הי"א הראשון בש"ע, ואח"כ את דעת הרא"ש, וזהו הי"א השני, והכריע לעשות כשתייהן, דהיינו לתקוע פעם בנשימה אחת ובלא שום הפסק, כדי לצאת ידי שיטת הרא"ש, ופעם בהפסק של פחות מכדי נשימה, כדי לצאת ידי שיטות ר"ת והרמב"ם והרמב"ן. לפיכך "מאד תמוהים" דברי המ"ב שכתב כי ל"א השני צריך הפסק מעט ובלבד שלא יהיה בכדי נשימה, שהרי זוהי בדיוק דעת הי"א הראשון האומרת שצריך לתקוע בשתי נשימות, דהיינו לא ברציפות גמורה, ובלבד שלא יפסיק יותר מכדי נשימה, דהיינו מכדי נשימה ומעלה.

כמו כן יש לתמוה על בעל תה"ד, שמצד אחד כתב כב"י שלדעת המצריכים ש"ר בנשימה אחת מ"מ צריך הפסק מועט, ואת הדעה שצריך לתקוע בלי שום הפסק אין הוא מזכיר כלל, ומאידך כתב שלמעשה יש לתקוע פעם בנשימה אחת ופעם בשתי נשימות, וע"כ כוונתו שבפעם השניה יש לתקוע בהפסק של כדי נשימה — שהרי הפעם הראשונה היא לצאת ידי הדעה שצריך לתקוע בנשימה אחת ובהפסק מועט (כי התה"ד אינו מזכיר כלל דעה האוסרת אפילו הפסק מועט) — אך קשה, שר"ת לא הצריך הפסק כדי נשימה אלא פחות מכדי נשימה. ואולי חזר בו תה"ד בסוף דבריו, ובכתבו שלדעת המצריכים ש"ר

על ר"ת). לפי"ז אולי י"ל שגם הריב"ש עצמו שכתב שלר"ת "אפשר להפסיק בין שברים לתרועה" נתכוון לכך, דהיינו שאפשר ומשום כך צריך, ואין כלל מחלוקת בהבנת שיטת ר"ת. אמנם המ"מ בשם הרמב"ם ודאי סובר שרק מותר להפסיק אך אין צורך, כנ"ל פסקה ג'.

בנשימה אחת צריך מ"מ להפסיק מעט — התכוון גם לומר שלפ"ז שוב אין צורך לתקוע בשני אפנים, אלא יתקע תמיד בהפסק של פחות מכדי נשימה שבו יוצאים לדברי הכל. עד כאן החלק הראשון של דברי החזו"א (אות א').

והנה החזו"א כותב שדברי המ"ב תמוהים מאד, אבל המעיין בראשונים ובב"י יראה שדברי המ"ב פשוטים ומפורשים בב"י, ודברי החזו"א הם התמוהים.

לפי החזו"א סיכום שיטות הראשונים אליבא דב"י כך הוא: א. ר"ת מצריך הפסק של פחות מכדי נשימה ומתיר הפסק של כדי נשימה. ב. הרמב"ן מצריך הפסק של פחות מכדי נשימה ופוסל בכדי נשימה. ג. הרא"ש פוסל אף בפחות מכדי נשימה. ד. לדעת המ"מ הרמב"ם סובר כר"ת.

נראה עתה שמארבע הנקודות האלה קיימת רק נקודה ב'.

ז. ערעור ההנחה העיקרית של החזו"א

ההנחה הראשונה והעיקרית של החזו"א היא שר"ת מצריך הפסק של פחות מכדי נשימה, והוא מבין שמ"ש ר"ת "דגנחתי וילולי בתדא נשימה לא עבדי אינשי" הכוונה שאינם עושים בנשימה אחת ובלא שום הפסק, אלא מפסיקים לפחות הפסקה מועטת של פחות מכדי נשימה. למרבה הפלא סומך החזו"א את ההנחה הזאת על דברי הגהות אשרי והמרדכי, אך לשון הג"א והמרדכי שצוטטה לעיל היא: "ובפ' החליל אומר דאין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום ומסיק דלגמרי לאו כלום א"כ היה לו לעשות בנשימה אחת א"כ לרבנן נמי דמודו מיהא בשברים ותרועה דחדא מילתא היא וצריך (במרדכי: צריך) בנשימה אחת ולא נהירא (במרדכי: ולא נראה) ורש"י פרש התם בסוכה ולא כלום שלא יפסיק אלא כדי נשימה רוצה לומר דכדי (במרדכי: דבכדי) נשימה מיהא מפסקינן אפילו לר' יהודה". והדברים מצוטטים בב"י.

הרי מפורש וברור שהשיטה שאינה מצריכה ש"ר בנשימה אחת — שהיא שיטת ר"ת — סומכת על פירוש רש"י בסוכה שכדי נשימה אכן מפסיקים בתר"ת לר"י, וה"ה בש"ר לרבנן. וא"כ איך אפשר לפרש את הלשון "בשתי נשימות" שבש"ע כמורה על הפסק של פחות מכדי נשימה, ולומר שמ"ש שם "ובלבד שלא ישהה יותר מכדי נשימה" הכוונה שלא ישהה כדי נשימה או יותר, ולומר עוד שתה"ד חוזר בו בסוף דבריו ממ"ש בתחילה אע"פ שאין לכך שום רמז בדבריו — במקום להבין פשוט ש"בשתי נשימות" היינו בנשימה בין שברים לתרועה ולא בפחות, כי כך עבדי אינשי כשגונחים ומיללים שמפסיקים כדי נשימה, ובלבד שלא ישהה יותר מכדי נשימה כמשמעו. וברור שתה"ד לא חוזר בו, והב"י כתב בשמו להלכה אח דבריו הראשונים כצורתם וכתבם, והכוונה היא לחשוש לשיטת הרא"ש והרמב"ן הפוסלים בהפסק נשימה ולשיטת ר"ת המצריך הפסק כזה.

ח. דחיית טעם נוסף להנחת החזו"א

ושמעתי מגדול אחד מתלמידי החזו"א שהסביר את טעמו של החזו"א כך: ההג"א והמרדכי כתבו "ולאו כלום שלא יפסיק אלא כדי נשימה ר"ל דכדי (דבכדי) נשימה מיהא מפסקינן". והנה מהלשון "כדי נשימה" למד החזו"א שאין מדובר כאן בנשימה ממש

(5) להבנת המשך דברי המרדכי בשם הראב"ה יש לעיין בגוף דברי הראב"ה סי' תקמ"ב.

אלא בשהיה בשיעור של כדי נשימה, והיינו מן הסתם שיעור נשימה בינונית, וזהו שיעור קבוע ומדויק. אך לפי זה, אם נאמר שר"ת הצריך הפסק של כדי נשימה דוקא ולא פחות — ומאידך יותר מכדי נשימה אסור להפסיק ("שלא יפסיק אלא כדי נשימה") — א"כ יוצא שצריך לשהות בדיוק כדי נשימה בינונית, לא פחות ולא יותר, אולם זאת אי אפשר לדרוש מהתוקע, כי א"א לצמצם, ואם אתה דורש הפסק של לא פחות מכדי נשימה — עליך בהכרח להתיר גם יותר מכדי נשימה, כך שאפשר יהיה להפסיק קצת יותר עד שודאי יהיה בו כדי נשימה. אולם ר"ת אסר כאמור להפסיק יותר מכדי נשימה, ולכן הסיק החזו"א שר"ת הצריך רק הפסק של פחות מכדי נשימה.

אך גם על הסבר זה קשה מאד:

- א. לשון הג"א והמרדכי "דכדי (דבכדי) נשימה מיהא מפסקינן" משמעה שמפסיקים כדי נשימה ממש ולא פחות, וז"ב.
- ב. אם דברי ר"ת "אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת לא מסתבר דגנתי וילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי" מתפרשים שאין לעשות ש"ר ברציפות גמורה אלא בהפסק מועט של פחות מכדי נשימה — א"כ מנין לרמב"ן שר"ת החיר גם הפסק כדי נשימה שהוא משיג עליו. ואף שהחזו"א עצמו אמנם מקשה בהמשך (אות ב') על הב"י, ומסיק בניגוד לתה"ד והב"י שהרמב"ן מתכוון לחלוק גם על ההפסק של פחות מכדי נשימה — ר' להלן פסקה י' — מ"מ איך נבין את דעת הב"י בזה?
- ג. בש"ע כתב בשיטת ר"ת: "והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה", ולפי החזו"א כוונת הש"ע היא שלא ישהה כדי נשימה או יותר, וזאת על מנת שיצא גם לשיטת הרמב"ן האוסר הפסק כדי נשימה. אך אם כן היה לש"ע להתוהיר שלא ישהה כדי נשימה, שהרי אסור לשהות גם כדי נשימה בדיוק, וצריך להיזהר מלמטה שמה יש כבר כדי נשימה (ומכאן נראה שהחזו"א הבין ש"יותר מכדי נשימה" זהו ביטוי שמשמעותו מכדי נשימה ומעלה, ולא כהסבר הג"ל שזהו מה שצריך להפסיק בפועל בשביל שיהיה ודאי כדי נשימה, שהרי בש"ע לא מדובר על הצורך להפסיק כדי נשימה אלא על האיסור להפסיק כך. ואולי החזו"א הבין שהב"י משתמש כבר בכל מקום בביטוי "יותר מכדי נשימה" במשמעות של מכדי נשימה ומעלה, מכיון שצריך להשתמש בו כך כשמדובר על הצורך בהפסק. ודווקא).

ונראה ברור שהביטוי "כדי נשימה" שנקטו הג"א והמרדכי אינו מורה דוקא על שהיה מבלי לנשום ממש, אלא פירושו יכול להיות: הזמן הדרוש לנשימה, אף אם הכוונה לנשום ממש ביניהם. וכך היא לשון הראב"ה (סי' תקמ"ב⁹) בענין תר"ת: "ואפילו מפרשים ולא כלום אלא בשיעור נשימה היינו משום שלא אפשר בענין אחר, ר"ל: שקשה לתקוע תר"ת רצופות בלי לנשום בינתיים, וא"כ הוא משתמש אפילו בלשון "בשיעור נשימה" כשהכוונה היא לזמן הדרוש לנשימה שנושם בפועל. ולפי"ז נראה שהתשובה לשאלה איך יתכן שדרושה הפסקה כדי נשימה ויותר מזה אסור היא שלשיטת ר"ת באמת צריך לנשום ממש בין השברים לתרועה, כדעבדי אינשי שנושמים בין גניזה ליללה, וכך כתב בפירוש ב"ש"ע הרב" (תק"צ, ח') לשיטת ר"ת: "שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת אלא עושה נשימה בינתיים ולפיכך גם התוקע צריך לעשות נשימה בינתיים", ואין כאן שיעור מצומצם הקבוע לכל, אלא כל אדם נושם כדרכו אחר השברים ותוקע

מיד תרועה, כך שההפסקה הוא בדיוק כדי הנשימה שנשם, וזה ממש כדעבדי אינשי בגניחה ויללה.

וכש"ע הרב כתב גם בספר "אש דת" (דף י"ז—כ"א), ומסיק שם שלשיטת ר"ת מי שאינו נושם ממש אינו יוצא י"ח מדאורייתא. [וע"ע בספר "מועדים ומונים השלם" ח"א סי' ה' אות ז' שהעיר על כך עפ"י המחלוקת הידועה האם התקיעה מצוה או השמיעה, כי אם השמיעה היא המצוה א"כ לכאורה אין צורך שהתוקע ינשום ממש, כי לענין השמיעה אין נפ"מ בזה. וע' טור תקפ"ה וב"י שם (ד"ה וקודם) שנראה כי לשיטת ר"ת התקיעה מצוה. ונראה עוד שגם לשיטת הרמב"ם שהשמיעה היא המצוה יתכן שצריך לנשום ממש, כי מהלשון "והעברת שופר" וכו' לומדים כמה דינים על התקיעה אע"פ שהיא רק הכשר מצוה, כגון פסול חש"ו ושהתוקע צריך להתכוון להוציא, וי"ל שהוא הדין לענין שצריך לתקוע כדעבדי אינשי. ואכמ"ל, ואי"ה במק"א יבואר *].

ואולי י"ל עוד שגם אם אין צורך לנשום ממש לשיטת ר"ת מ"מ השיעור של כדי נשימה אינו מצומצם לנשימה בינונית דוקא, אלא כל אדם ישער שהיה של כדי נשימה ויוצא בזה, כי גם הנשימה בפועל אין שיעורה קבוע, ופעם נושמים מעט יותר וזמן ופעם פחות, ומן הסתם יש גם נשימה ששיעורה בדיוק כמו ששיער זה בשהייתו, ומתקיים כדעבדי אינשי, שהקול נשמע כגניחה ויללה עם הפסק נשימה ביניהם.

ומ"מ בש"ע הרב מפורש שלשיטת ר"ת דרוש הפסק נשימה ולא פחות, וזהו הי"א הראשון בש"ע. וכ"כ האבני נזר (או"ח ס"ס תמ"ג) שלר"ת אין יוצאים בהפסק מועט אלא בכדי נשימה דוקא. וכ"כ המטה אפרים (תק"צ, ט"ו), וכן מוכח בפמ"ג (על מ"א ס"ק ב'), וכולם כמ"ב ושלם כחזו"א.

ואם לי די בכל אלה הרי עתה מוצאים אנו מפורש בדברי המאירי בספרו "מגן אבות" * שכתב וז"ל: "ואף רבנו יעקב... כתב שהשברים אין ראוי להפסיק ביניהם אפילו בנשימה מפני שדרך הגניחות כך הם אבל בין שברים ותרועה צריך הפסק נשימה שאין אדם גונח ומילל בנשימה אחת". [ומשמע גם שצריך לנשום ממש, כש"ע הרב].

אם ר"ת הצריך הפסק נשימה דוקא — נופלת גם ההנחה הרביעית הנ"ל של החזו"א לפיה הבין הב"י שדעת המגיד משנה אליבא דהרמב"ם ודעת הג"א והמרדכי אליבא דר"ת דעה אחת היא, שצריך לעשות לפחות הפסק מועט ומותר להפסיק אפילו כדי נשימה. כי לפי הנ"ל הג"א והמרדכי מצריכים הפסק כדי נשימה, ואילו המ"מ בודאי סובר שמותר להפסיק כדי נשימה אך אין חובה לעשות כן, ואפשר גם לתקוע בנשימה אחת, ולכן כתב שרצוי לתקוע בנשימה אחת (לפי תה"ד והב"י היינו עם הפסק של פחות מכדי נשימה) כדי לחוש לשיטת הרמב"ן.

ט. ההנחה השלישית של החזו"א

ההנחה השלישית מארבע ההנחות של החזו"א הנזכרות לעיל היא שלדעת הב"י חולק הרא"ש על הרמב"ן, וסובר שאין להפסיק בין השברים לתרועה אפילו בפחות מכדי נשימה, וזהו הי"א השני שהביא בש"ע.

אד לענ"ד נראה שרבר זה לא עלה על דעת הב"י. הב"י מדבר על שתי דעות שיש

(7) פיעטריקוב תרס"ד.

(7) ע' בגוף הספר, סוגית מצוות צריכות כוונה, פסקה י' ואילך.

(8) ע' לעיל הערה 1.

ביניהן ניגוד להלכה: דעת ר"ת לפיה ש"ר צריכים להעשות בהפסק נשימה ביניהם, ודעת הרמב"ן והרא"ש האוסרים הפסק נשימה ומ"מ מצריכים — לדעת תה"ד שהב"י מקבלה — הפסק שהיה של פחות מכדי נשימה, וכמ"ש המ"ב.

תדע, כי אם סובר הב"י שלפי הרא"ש גם הפסק מועט פוסל — א"כ מנין לו לומר שלדעת הרמב"ן צריך הפסק מועט, והרי הם מדברים בסגנון אחד, כי לשון הרא"ש היא: "יש לעשותם בנשימה אחת... ובעינן שתהא התרועה בלא הפסק", ולשון הר"ן בשם הרמב"ן אותה מצטט הב"י היא: "בנשימה אחת... דהא תרועה אחת היא ואין ראוי להפסיק בה" (ובחידושי הרמב"ן לר"ה — אותם כנראה לא ראה הב"י — הלשון היא: "ומסתברא שאין להפסיק כלל בתשר"ת בין שברים לתרועה"), ומאי חזית, ואין מוכיח הב"י מהגמ' בחולין ש"בנשימה אחת" שכתב הרמב"ן פירושו עם הפסק מועט בעוד שהרא"ש משתמש אף הוא בביטוי "בנשימה אחת" וכוונתו לאסור אפילו הפסק מועט.

אמנם בהמשך דבריו כותב החזו"א שתה"ד והב"י לא התכוונו להוכיח מהגמ' בחולין שהביטוי "בנשימה אחת" פירושו דוקא עם הפסק מועט, שהרי יש לדחות ששאני התם שנקטו לשון זו בניגוד ל"מריע מתוך תקיעה", וממילא מובן שהכוונה בנשימה אחת אך עם הפסק מועט, אבל אין זו ראייה שתמיד משתמשים בלשון "בנשימה אחת" דוקא במובן זה; אלא כוונת תה"ד והב"י להוכיח שהביטוי "בנשימה אחת" יכול לשמש גם במובן זה של: באותה נשימה אך עם הפסק מועט [ברור שהתנו"א זקוק להסבר זה לפי הבנתו שבי"א השני נוקט הש"ע לשון "בנשימה אחת" במובן של: בלא שום הפסק]. וקודם לכן מסביר החזו"א שמ"ש הב"י שלשית הרמב"ן צריך להפסיק מעט בין השברים לתרועה היינו משום שמשלשון הרמב"ן משמע שאינו חולק על ר"ת שהם שני קולות מחולקים, אלא שלדעתו אין להפסיק ביניהם כדי נשימה. והכוונה ללשון הר"ן שמביא הב"י: "והרמב"ן חולק עליו דהא תרועה אחת הוא ואין ראוי להפסיק בה ואע"פ שהן קולות מחולקים אינם מחולקים יותר מפשוטה ושברים או תרועה אליבא דר' יהודה שהוא מצריך לעשותם בנשימה אחת משום דס"ל דמצוה אחת הן וה"ה בשברים ותרועה לדידן".

אך על כך יש להעיר:

א. מהלשון "קולות מחולקים" שנקט הר"ן אין ראייה שהרמב"ן מצריך הפסק מועט בין השברים לתרועה, כי "קולות מחולקים" פירושו כאן קולות שונים זה מזה באיכות הצליל ובענין שהם מסמלים, ולא קולות המופרדים זה מזה ע"י רווח, ולשון המגיד משנה, אותה מצטט הב"י מיד אח"כ, תוכיח: "אבל הרמב"ן כתב דשברים ותרועה דתשר"ת כולן תרועה אחת הן דילמא גנוחי וילולי הוא תרועה הלכך אע"פ שמשונים בקולן אין לו להפסיק ביניהם". וכ"ה בריטב"א ל"ג: ד"ה שיעור.

ב. גם אם נאמר שהב"י למד את הצורך בהפסק מועט מלשון הר"ן — מ"מ יקשה: ותה"ד מהיכן למד? והרי את הר"ן והרמב"ן אין הוא מזכיר כלל "וידוע שהתה"ד לא ראה ספרי הרמב"ן והר"ן" (לשון האבני נזר או"ח ס"ס תמ"ד). ועל כרחק שהוכחתו היא ממשמעות הלשון "בנשימה אחת" עפ"י הגמ' בחולין.

ג. מלשון תה"ד "יותר שלא יתקע... בכח אחד בלתי שום הפסק דבכה"ג לא מיקרי בנשימה אחת" משמע שהוא מוכיח שהביטוי "בנשימה אחת" פירושו דוקא עם הפסק מועט, כנ"ל פסקה ד'.

(9) לפי הבנתנו שהביטוי "בנשימה אחת" פירושו לדעת תה"ד והב"י עם הפסק מועט יוצא שהם צריכים לדרוש הפסק מועט גם בין שבר לשבר, שכן גם על השברים עצמם כתבו הראשונים (ע' לעיל פסקה ב') שהם צריכים להעשות "בנשימה אחת". ואמנם המעיין היטב בב"י תק"צ

אך יש ראייה נוספת לכך שהב"י לא התכוון לחלק בין שיטות הרמב"ן והרא"ש: הב"י כותב בהמשך דבריו שאלה שאינם רוצים לתקוע במיושב בנשימה אחת ובמעומד בהפסק — ראוי שיתקעו הכל בנשימה אחת, כי גם למ"ד המצריך הפסק מ"מ בדיעבד יוצאים בנשימה אחת, משא"כ אם יתקעו הכל בהפסק שאין יוצאים בזה אפילו בדיעבד למ"ד המצריך נשימה אחת. ומוסיף הב"י: "וכ"כ הריב"ש בתשובה... צריך לעשות בנשימה אחת ואם לא עשה כן מחזירין אותו וכן דעת הר"י גיאת והרא"ש והרשב"א והר"ן וכל האחרונים ז"ל... עכ"ל".

והנה המציין בתשובת הריב"ש (סי' ל"ט) ימצא שדבריו שם אמורים בשם הרמב"ן, ועליהם כתב: "וכן דעת הר"י ג והרא"ש והרשב"א והר"ן וכו'. ואם כתזו"א שהדעה של בנשימה אחת שהב"י קובע שיש לעשות הכל כמותה היא דעת הרא"ש, ופירושה בלא שום הפסק, והדעה האחרת היא בהפסק של פחות מכדי נשימה כשיטות הרמב"ן והרמב"ם ור"ת — א"כ מה ראייה מביא הב"י מדברי הריב"ש שלמ"ד בנשימה אחת אם יעשה הפסק של פחות מכדי נשימה לא יצא אפילו בדיעבד, והרי הריב"ש על כרחך מתכוון רק לומר שהמפסיק כדי נשימה לא יצא, שהרי הוא כורך את דעת הרמב"ן והרא"ש כאחת. אלא ודאי ששתי הדעות שהב"י מדבר עליהן הן דעת הרמב"ן והרא"ש האוסרים הפסק כדי נשימה מחד, ודעת ר"ת המצריך הפסק כדי נשימה מאידך, ועליהן אומר הב"י שראוי יותר לעשות הכל בנשימה אחת כי בזה יוצאים בדיעבד גם לר"ת, משא"כ אם יעשה הכל בהפסק של כדי נשימה שלא יצא י"ח לפי הרמב"ן והרא"ש כמו שכתב הריב"ש. ומ"מ כתב הב"י שהטוב ביותר לתקוע במיושב כדעה אחת ובמעומד כשניה, וכ"פ בשו"ע¹⁰.

ד"ה ומ"ש רבנו בשם העיטור ("ולענין הדין דברי בעל העיטור הם כדברי ריב"ם וריב"א" — משמע שלד"ה יש הפסק מועט), ובפרישה שם את ה' ואת א' — ימצא שלדעתם יש בין השברים הפסק מועט משא"כ בין כחות התרועה. וכ"מ בחיי אדם קמ"ב, ח' ובערוך השלחן תק"צ, ג' ע"ש (ובענין לשון הטור בזה יש להרחיב דברים, ואכ"מ). ויש לומר שתה"ד מזכיר את ההפסק בין השברים לתרועה ולא בין השברים עצמם כי בין השברים לתרועה יש במציאות הפסק נשימה, וכיון שא"א לעשות הפסק כזה לדעת הרמב"ן היה מקום לחשוב שלא צריך שום הפסק (השוה סברת תה"ד שם בתחילת התשובה לגבי הפסק בין תקיעה לתרועה לר"ת), אבל בין הגניחות יש במציאות הפסק מועט גרידא ולכן פשיטא שיש לעשותו בין השברים. (10) ונראה שמה שגרם לחזו"א להבין את הב"י כפי שהבין הוא קטע אחד בדברי הב"י שיש בו קושי לשוני מסוים. הב"י מצטט את דברי המגיד משנה (צוטטו לעיל פסקה ג') וכותב עליהם: "ומשמע מדבריו דאפילו לדברי האומרים דמנין התקיעות הן שלושים אם רצה לעשות שברים ותרועה בנשימה אחת רשאי ולא אמרו שהם שלושים אלא לומר שאם רצה להפסיק בין שברים לתרועה הרשות בידו ולפ"ז מ"ש בשם המרדכי והג"א יותר טוב להפסיק ביניהם מלעשות בנשימה אחת והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה ומ"מ מדברי הרא"ש משמע שלא יפסיק ביניהם כלל ולכן היה ראוי להנהיג לתקוע חשר"ת ששה פעמים הג"פ שברים ותרועה בנשימה אחת והג"פ בהפסק ביניהם". ונראה שהחזו"א הבין את המשפט "ולפ"ז מ"ש...". כאילו היה כתוב: "ולפי זה, מה שכתבתי בשם המרדכי והג"א דיותר טוב להפסיק ביניהם מלעשות בנשימה אחת — והוא שלא ישהה בהפסקה כדי נשימה או יותר; ולהבנתו מהלך דברי הב"י כך הוא: לפי דברי המ"מ שלדעת המונים שלושים קולות, שהם הרמב"ם ור"ת, אפשר לתקוע גם בנשימה אחת, כלומר בהפסק של פחות מכדי נשימה, יוצא שמה שאמרו הג"א והמרדכי צריך להפסיק ביניהם — כוונתם בהפסק של פחות מכדי נשימה, אבל כדי נשימה אין צורך להפסיק אפילו לשיטת ר"ת והרמב"ם, ולכן למעשה יש להפסיק בפחות מכדי נשימה דוקא, כדי לצאת גם ידי דעת הרמב"ן. אך מהרא"ש משמע שהוא חולק על הרמב"ן ואסר להפסיק אפילו בפחות מכדי נשימה. כך נראה שהבין החזו"א. לפי"ז הלשון "יותר מכדי נשימה" שנוקט הב"י פירושה מכדי נשימה ומעלה כולל כדי נשימה, וזהו המקור לשימוש בלשון זו במובן הזה ע"י החזו"א.

אך לענ"ד נראה שלא זו כוונת הב"י. הב"י בא להכדיל בין שיטות המ"מ והג"א, ולא

וכך הבינו את הש"ע המטה אפרים (תק"צ, ט"ו) וש"ע הרב (תק"צ, ט'), ופירושו כמ"ב שבתקיעות שבנשימה אחת יש להפסיק מעט בין השברים לתרועה כמ"ש בב"י בשם תה"ד. וכן מוכח בפמ"ג (על מ"א ס"ק ב'). [וזאת אע"פ שבש"ע לא נזכר בפירוש חידושו של תה"ד שבנשימה אחת צריך מ"מ להפסיק מעט, אלא כתוב סתם שיש לעשותם בנשימה אחת. וע"ע להלן בזה].

י. הבנת החזו"א בשיטת הרמב"ן

בחלק השני של דבריו (אות ב') מתקיף החזו"א את עצם הבנת תה"ד והב"י בשיטת הרמב"ן, דהיינו את חידושם שגם הרמב"ן מצריך הפסק שהיה של פחות מכדי נשימה בין השברים לתרועה. החזו"א טוען שכוונת הרמב"ן היא שהש"ר צריכים להעשות בלא שום הפסק שהיה, אף לא של פחות מכדי נשימה, כמו תרועת יללה, וכל הפסק פוסל, ו"בנשימה אחת" שנוקט הרמב"ן הוא ביטוי מושאל שמשמעותו: בלא שום שהיה, ברציפות גמורה. ומתגמ' בחולקין אין ראיה נגד זה, כי שאני התם שהדעה השניה "מריע מתוך תקיעה" מוכיחה ששם משתמשים בביטוי "בנשימה אחת" במובן של: באותה נשימה אך עם הפסק מועט, אבל אין זאת אומרת שזהו פירוש הביטוי בכל מקום.

לפי זה, ולפי הבנתו הנ"ל בשיטת ר"ת, מסיק החזו"א שאין צורך לומר שר"ת מתיר הפסק כדי נשימה, אלא ר"ת מצריך הפסק של פחות מכדי נשימה והרמב"ן חולק ואומר, אבל גם ר"ת מודה שהפסק כדי נשימה אסור ופוסל. ואף המ"מ מודה בכך, אלא שהוא טוען שגם ההפסק של פחות מכדי נשימה אינו חובה.

נמצא — טוען החזו"א — שלמעשה יש לתקוע פעם אחת בלא שום הפסק כשיטת הרמב"ן והרא"ש, ופעם בהפסק של פחות מכדי נשימה כשיטת ר"ת, אך בכדי נשימה או

להשוותו. הוא אומר שלדברי המ"מ עפ"י הרמב"ם מותר להפסיק כדי נשימה אך אין צורך לעשות דוקא כך, ואילו לפי המרדכי והג"א עפ"י ר"ת צריך לכתחילה להפסיק כדי נשימה ובלבד שלא יהיה יותר מכדי נשימה (יותר' כמשמעו). את המשפט "ולפי" מ"ש בשם המרדכי והג"א יותר טוב...". נראה שצריך להבין כך: "ולפי זה" — שכתבתי בשם המרדכי והג"א — יותר טוב וכו'. ויותר נראה שיש כאן ט"ס קלה, וצ"ל "ולפי מ"ש במקום "ולפי" מ"ש", ובזה תהיה לשון הבי' ברורה. ואחר שהביא הב"י את דעות המ"מ והמרדכי שלשתיהן אפשר מ"מ לצאת ע"י תקיעה בהפסק נשימה — הוא מזכיר שוב את שיטת הרא"ש והרמב"ן וסיעתם המובאת בטור לפיה אסור להפסיק כדי נשימה (ואין כוונתו לומר שהרא"ש חולק על הרמב"ן, כמ"ש בפנים; ולציל מזה בסמוך כתב הב"י את דעת הרמב"ן, ואחריה: "וכ"כ הרא"ש דשברים ותרועה יש לעשות בנשימה אחת וכבר הביא רבנו לשנו"ן). ולכן הוא מכריע שראוי למעשה לתקוע פעם בנשימה אחת, דהיינו בהפסק של פחות מכדי נשימה כדעת הרמב"ן והרא"ש, וזהו הי"א השני בש"ע, ופעם בשתי נשימות, דהיינו בהפסק נשימה כדעת ר"ת, וזהו הי"א הראשון שם.

שוב חיפשתי ומצאתי כי בדפוסים הראשונים של הבי", כולל הדפוס הראשון (ונציה שי"א), כתוב: "ולפי זה ולפי מה שכתבתי בשם המרדכי" וכו', וצריך להבין: ולפי סך שתי הדעות — של המ"מ אליבא דהרמב"ם שמותר להפסיק ושל המרדכי והג"א שצריך להפסיק — יוצא שלמעשה רצוי להפסיק כדי נשימה, אך מ"מ דעת הרא"ש והרמב"ן היא שאסור להפסיק ולכן ראוי לתקוע פעמים. ומ"מ יותר נ"ל שהמלים "ולפי זה" מיותרות הן. (להבנת החזו"א גירסת דטו"ר נותה, ולא יהיה צורך להבין לשיטתו כמ"ש לעיל כאילו כתוב "יותר טוב" אלא הפירוש: ולפי שיטת המ"מ והמרדכי — יותר טוב להפסיק וכו').

נקודה אחת בלשון הבי' אינה מדוקדקת כ"כ לפי הבנתנו, והיא שכתב כי "מדברי הרא"ש משמע דבעינן שלא יפסיק ביניהם כלל", ומאי "משמע", והרי הדבר מפורש בל' הרא"ש. אך מצינו כיו"ב בדברי ראשונים ואחרונים, ונראה שאין להסיק מזה מסקנות. והראיות שבפנים יוכיחו.

יותר פסול לדברי הכל (וכך הבין החזו"א את פסק הש"ע, אלא שלהבנתו הש"ע מייחס את האופן הראשון רק לרא"ש ואת השני לר"ת ולרמב"ם ולרמב"ן).

והנה באשר להבנת החזו"א בשיטת הרמב"ן שהכוונה להקוע ש"ר רצופים בלי שום הפסק שהיה — כבר קדמו בזה האבני נזר (אור"ח תמ"ג-תמ"ד) שהוכיח מלשונות הרמב"ן והריטב"א (הסובר בענין ש"ר כרמב"ן), כאן ובמקומות אחרים, שהם משתמשים בביטוי "בנשימה אחת" במובן של ברציפות גמורה בלא שום שהיה, ע"ש. ויש להוסיף סיוע מלשון הרמב"ן בדרשתו לר"ה¹¹ בדבר תר"ת לר"י: "תקיעה ותרועה ותקיעה אחת היא כלומר קול אחד ממש שצוה הכתוב להעביר קול אחד שיהיה תחילתו וסופו פשוט ואמצעיתו מרועע" (ועוד ראה יש מדברי הריטב"א ל"ג: סד"ה תקע, ואכמ"ל). ומהגמ' בחולין אין ראייה נגדית, כנ"ל. [לעומת זאת נימוקי החזו"א להבנה זו הם בעיקר עפ"י דרכו בהבנת שיטת ר"ת, ע"ש. ומ"ש החזו"א שם בקשר לדברי הר"ן לגבי הוספת שבר ע"ש — לענ"ד הר"ן מדבר על תש"ת ולא על תשר"ת, וכהגהת הב"ח אות ג', ולפי"ז אין כמובן כל קושי, דברי החזו"א דחוקים, כי יוצא שהר"ן מתייחס לשיטת ר"ת לפני שהזכיר אותה בכלל, ע' בלשון הר"ן].

ושמא י"ל שגם לבי"ע עצמו לא היה פשוט חידושו של תה"ד שהרמב"ן מצריך הפסק מועט, ולכן אע"פ שהביאו בבי"ע מ"מ לא הזכירו להלכה בש"ע, כי סבר שגם אם האמת כה"ד מ"מ אין הפסק מועט זה מעכב, ובדיעבד יוצאים גם ברציפות גמורה (שהרי אפילו הפסק הנשימה לר"ת אינו מעכב לדעת הבי"ע כנ"ל פסקה ד'¹²), ומאידך יתכן שהאמת כהבנת האבני נזר והחזו"א שהרמב"ן דורש רציפות גמורה לעיכובא (לשון הרמב"ן: "ומסתברא שאין להפסיק כלל בתשר"ת בין שברים לתרועה... ואם הפסיק נפסקה... ואינה עולה"), ולכן עדיף לעשות ברציפות גמורה, וזו הכוונה בש"ע בי"א השני. ומכל מקום — כל זה בקשר לשיטת הרמב"ן והרא"ש. אך באשר לשיטת ר"ת הוכח לעיל (פסקה ז"ח) שאי אפשר לזווג מהבנת המ"ב — שהיא הבנת המאירי, הפמ"ג, מטה אפרים, ש"ע הרב, האבני נזר ואש דת — שר"ת מצריך הפסק כדי נשימה דוקא ולא פחות.¹³

[ובספר "מועדים וזמנים השלם" ת"א סי' ה' אות ח' הביא את דעת החזו"א שלפי הרמב"ן אין להפסיק בין השברים לתרועה אפילו בפחות מכדי נשימה, וכתב שמ"ש החזו"א שמהגמ' בחולין אין ראייה להצריך הפסק מועט — כנ"ל — דבריו "תמוהים מאד". ואיני יודע איך מכל דברי החזו"א בענין מצא לתמוה דוקא על זה (למרות שבאות ז' שם כתב שבתקיעה בשתי נשימות יש לנשום ממש בינתיים כש"ע הרב). ולענ"ד בנקודה זו דברי החזו"א ברורים, וכמ"ש האבני נזר (אלא שהחזו"א כתב שגם תה"ד והבי"ע לא התכוונו להוכיח את שיטתם מהגמ' בחולין, וזה קשה לענ"ד, כנ"ל פסקה ט'), ודברי בעל "מועדים וזמנים" תמוהים מאד, שרוצה להוכיח שם שגם לשיטת הרמב"ן צריך לעשות

11) היתה גנוזה בכ"י ונדפסה רק בדור האחרון. לאחרונה ב"כתבי הרמב"ן" מהד' שעוועל, עמ' רל"ח.

12) ואף לשיטת תה"ד הנ"ל שם שהפסק הנשימה הוא לעיכוב — מ"מ לגבי הפסק המועט של הרמב"ן נראה שהוא מודה שהוא רק לכתחילה, כי אין הוא כדעבדי אינשי ממש אלא רק כעין זכר בעלמא, שהרי במציאות יש הפסק נשימה בין הגניחה ליללה כמ"ש בפירוש הרא"ש.

13) מלבד כל האמור לעיל יש להעיר עוד שגם אם הלשון "בנשימה אחת" פירושה בהשאלה: בלא שום שהיה — מ"מ את הלשון "בשתי נשימות" שנוקט הש"ע אין נראה כלל לפרש כ: באותה נשימה אך עם הפסק מועט, ודברי הש"ע "ובלבד שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה" יוכיחו.

הפסק מועט, וטענתו היא זאת: לדעת הריטב"א (ל"ג: ד"ה שיעור) השבר הוא קול פשוט כתיקיעה אלא שהוא קצר ממנה; ועתה: הרמב"ן והריטב"א לומדים את דין ש"ר מדין תר"ת לר"י, אך בין תיקיעה לשברים בתש"ת לר"י על כרחך צריך לעשות הפסק מועט, שאם לא כן ייצא שלשיטת הריטב"א לפיה השבר הוא קול פשוט יהיה השבר הראשון המשך ממש של התקיעה, ונמצא שאין כאן אלא שני שברים (כוונתו בוודאי שלא יהיה אלא שבר אחד, שהרי השלישי יהיה מחובר אל הפשוטה שלאחריה), וא"כ ה"ה לש"ר הנעשים עם הפסק מועט.

אך הגע בעצמך, אם זו טענה — היאך נמצא ידינו ורגלינו בביהמ"ד, ואיך נבין את הפרדת כחות התרועה זה מזה, והרי את תרועת היללה עצמה ודאי שצריך לעשות בלא שום הפסק לדברי הכל. אלא ברור שיש להבחין בין שני מיני הפסק, כנ"ל פסקה ד': האחר הוא ההפסק הרגעי הקיים בין כח לכה בתרועה, שהוא הפסק בקול הנוצר בהכרח בעת עצירת זרימת האויר (ע"י הלשון וכד') לשם סיום הכח הראשון וחידושה להתחלת הכח הבא, גם כאשר פעולות אלה נעשות ברציפות ובלא שום שהיה ביניהן (בלשון תה"ד: "בכח אחד", ר"ל: בלא שום מנוחה. ואין זה הביטוי 'כח' שמשמשים בו האחרונים לציון הקול הקצר של התרועה). הפסק הכרחי כזה קיים כמובן גם בין הפשוטה לכה הראשון של התרועה אפילו ב"מריע מתוך תקיעה", וכן בין השבר האחרון לכה הראשון של התרועה לשיטת האבני נזר והחזו"א אליבא דרמב"ן. כמו כן אפשר לתקוע פשוטה ואחריה שבר פשוט — או שתי פשוטות רצופות — כשביניהן רק הפסק זעיר כזה של רגע עצירת זרימת האויר וחידושה (כ"כ האבני נזר תמ"ד אות ז', וע"ש גם באות י"ח). ההפסק השני — שבו נחלקו הא"ג והחזו"א על תה"ד והב"י בהבנת שיטת הרמב"ן — הוא הפסק-שהיה של פחות מכדי נשימה, דהיינו מנוחה קצרה בין פעולת עצירת האויר לפעולת חידוש הזרימה, ושיעור מנוחה זו גדול מכדי ההפסק הזעיר ההכרחי וקטן מכדי נשימה. תה"ד והב"י מצריכים שהיה כזו לשיטת הרמב"ן, והא"ג והחזו"א אוסרים אותה. וזה פשוט].

יא. פסק הרמ"א והכרעת האחרונים

הש"ע פסק כאמור שבתקיעות דמיושב יש לתקוע ש"ר בנשימה אחת, ובמעומד בשתי נשימות. אך הרמ"א הגיה על פסק המחבר: "והמנהג הפשוט לעשות הכל בשתי נשימות ואין לשנות". והנה יש אחרונים המבינים שהרמ"א לא בא סתם לקיים את המנהג — משום לעז על הראשונים או מפני המחלוקת — אלא הוא מכריע כר"ת שצריך לעשות בשתי נשימות דוקא, וכהבנת תה"ד שבאופן אחר אין יוצאים י"ח מה"ת (לעיל פסקה ד'), וכתבו שאנו אין לנו אלא דברי הרמ"א (ע' פמ"ג על הט"ו סס"ק ו' ועל המ"א סס"ק ב', אבני נזר תמ"ד אות י"ז, אש דת דף ט"ז). ונראה שדעתם למעשה היא שהתקוע רק בנשימה אחת אפילו כדיעבד לא יצא, וצריך לתקוע עוד ג"פ תשר"ת בשתי נשימות. אמנם אחרונים אחרים הבינו שהרמ"א בא רק לקיים את המנהג שנהג במקומו (ויש שכתבו בפירוש שגם הנוהגים לתקוע הכל בנשימה אחת אל ישנו ממנהגם, ואף במקום שנהגו כרמ"א — כדיעבד יצא גם אם תקע הכל בנשימה אחת), אך במקום שאין מנהג קבוע עדיף לעשות כדעת המחבר לצאת ידי כל הדעות (ע' מ"ב ס"ק כ' ושעה"צ שם אות י"ח, חיי אדם קמ"ב, ט', ש"ע הרב תק"צ, ט', ערוך השלחן תק"צ, י"ג). וכמדומה שהמנהג הפשוט כיום הוא כאחרונים אלה.

נמצא שהנפ"מ בין הבנת המ"ב להבנת החזו"א בשיטת ר"ת יתכן שהיא בראורייתא.

יב. סיכום

העולה בידינו מכל האמור לעיל:

המחבר פסק בש"ע שבתקיעות דמיושב יש לתקוע שברים-תרועה בנשימה אחת ובמעומד בשתי נשימות. ופירש המ"ב שבתקיעות דמיושב אסור לשהות בין השברים לתרועה כדי נשימה, אך שהיה קצרה של פחות מכדי נשימה צריך לעשות, ואילו במעומד יש להפסיק כדי נשימה (ולא יותר). באשר לתקיעות דמעומד — המ"ב לא פירש האם צריך לנשום ממש בינתיים, או שמפסיק לשהות בשיעור של כדי נשימה, ובש"ע הרב פסק שיש לנשום ממש.

החזו"א, לעומת זאת, פירש שבמיושב יש לתקוע שברים-תרועה בלא שום שהיה, אף לא של פחות מכדי נשימה (אלא רק בהפסק הזעיר ההכרחי כהפסק שבין כת לכת בתרועה), ובמעומד יש לתקוע בהפסק של פחות מכדי נשימה ואסור לשהות כדי נשימה.

ראינו שבאשר לתקיעות דמיושב — אף שבב"י מפורש כדברי המ"ב, וכן פסקו כמה אחרונים, מ"מ האבני נזר נוקט אף הוא כחזו"א, ומוכיח מהראשונים ש"בנשימה אחת" היינו בלא שום הפסק (ושמא זוהי אף כוונת הש"ע עצמו, כנ"ל פסקה י'). אך באשר לתקיעות דמעומד הוכח לענ"ד לעיל שאין לזוז מהבנת המ"ב ושאר האחרונים שיש לתקוע בהפסק כדי נשימה בין השברים לתרועה, ולא פחות, ומסתבר שאף צריך לנשום ממש דוקא, כמ"ש ש"ע הרב. ולפי הכרעת כמה אחרונים ההפסק כדי נשימה (לפחות בשהיה ואולי דוקא בנשימה ממש) הוא לעיכוב אפילו בדיעבד משום ספק דאורייתא (כנ"ל פסקה י"א).

אחרי כתיבי בא לירי ספר "חדושים ובאורים" על או"ח להגרח"ש גריינימן שליט"א, ושם בס"י כ"ג נוקט שבמיושב יש לתקוע לכתחילה בלא שום הפסק ובמעומד יש להפסיק כדי נשימה דוקא ולא פחות, ו"כדי נשימה אינו שיעור מצומצם אלא בכל אדם שפיר דמי בהפסיק בנשימה", והשאיר בצ"ע את דברי רבו החזו"א, מבלי לפרט את שיטתו ואת הקשיים שבה. [אמנם מ"ש שם שלשיטת הרמב"ן וסיעתו התקיעה בלא שום הפסק היא רק לכתחילה, אבל בדיעבד אינו נפסל עד שישהה כדי נשימה — מלשון הרמב"ן בחידושו: "ומסתברא שאין להפסיק כלל בתשר"ת בין שברים לתרועות... ואם הפסיק נפסקה... ואינה עולה", ובררשה: "ואם הפסיק כלל פסולה", וביותר מלשון הריטב"א: "צריך שלא להפסיק ביניהן כלל... ואם פסק בין שברים לתרועה כלל פסל כל אותו סימן" — משמע שמה שאסור לכתחילה פוסל גם בדיעבד. וכך כתבו בפירוש האבני נזר והחזו"א, שאפילו הפסק פחות מכדי נשימה פוסל. ובאשר ללשון הריטב"א שהחזו"ב מביא ממנה ראייה — ע"ש — נראה שצ"ל שהריטב"א מדבר בהווה שמפסיקים ע"מ לנשום¹⁴, וצ"ע¹⁵].

(14) לשון הריטב"א ההיא אינה מיושבת לגמרי גם לשיטת החזו"ב, כי הריטב"א כותב: "וכן אתה אומר בתרועה... שאם רצה לעשותה מק' יבבות עושה ובלבד שלא יפסיק בינתיים בנשימה", ו"עושה" משמע לכתחילה, וא"כ היה לו לומר "ובלבד שלא יפסיק בינתיים ואם הפסיק בנשימה פסל". אלא נראה קצת שמדבר בהווה.

(15) שוב מצאתי בסידור "דרך החיים" שכתב ו"ל: "ג' שברים ותרועה דתשר"ת עושים בשתי נשימות רק שלא יהיה בינתיים כדי נשימה". וצ"ב האם זה כמנהג הרמ"א וכוונתו כחזו"א, או שזה כשיטת הרמב"ן והרא"ש עפ"י הבנת תה"ד והב"י, וכמ"ש הבי"י שעדיף לעשות הכל כך למי שאינו רוצה לעשות כשתי הדעות, כנ"ל פסקה ט' (אך הלשון "בשתי נשימות" קשה לפי"ו). ומ"מ אין זה מוזן את כל מה שהוכח לעיל שלא כחזו"א.